

NASREDDİN HOCA FIKRALARINDA KÜLTÜREL UNSURLAR

İsmet ŞANLI

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi

Özet

Fıkralarıyla Türk kültürünün önemli unsurlarından biri olan Nasreddin Hoca, Türk dünyasında gencinden yaşlısına kadar hemen herkesin bildiği fıkra karakteridir. Edebiyatta, sanatta, resim ve karikatürlerde, halk inanışlarında Hoca'nın izlerine daima rastlamak mümkündür. Nasreddin Hoca'nın bu kadar çok sevilmesinin sebeplerinden biri, her sözünün altında bir hikmet bulunmasıdır. Bu yazıda, Nasreddin Hoca fıkralarında yer alan kültürel unsurları tespit etmek suretiyle geçmiş ile günümüz toplum yaşamını karşılaştırıp kaybolan veya değişen kültürel değerleri ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Türk Kültürü, Nasreddin Hoca, Fıkra

İsmet ŞANLI

CULTURAL COMPONENTS IN NASREDDİN HODJA'S FUNNY STORIES AND ANECDOTES

İsmet ŞANLI

Eskişehir Osmangazi University
Faculty of Arts and Sciences

İsmet ŞANLI

Abstract

An important figure of Turkish culture with his funny stories and anecdotes, Nasreddin Hodja is a well-known funny story character in Turkic world. It is always possible to find his traces in literature, arts, drawing, and folk beliefs. An important reason for his popularity is the wisdom underlying his words. This paper compares and contrasts the societal life today and in the past to explore changing and fading cultural values by analyzing the Nasreddin Hodja's funny stories.

Key Words: Turkish Culture, Nasreddin Hodja, Funny Story

1. GİRİŞ

Kültür, sözlüklerde, tarihî ve toplumsal gelişme süreci içinde meydana getirilen ve gelenek hâlinde devam eden bütün maddî ve manevî varlıklar, değerler ile bunları sonraki nesillere aktarmada kullanılan araçların tamamı ve “bir milletin fikir ve sanat eserlerinin bütünü” olarak tanımlanır. Bireylerin değerlendirme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenme ve tecrübeler yoluyla geliştirilmiş şekline o kişinin kültürü denir. Bireyin herhangi bir sahadaki bilgi birikimini anlatmak için de *kültür* sözcüğü kullanılır (*Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, 2002: 1826; *Güncel Türkçe Sözlük*, www.tdk.gov.tr). Bu bağlamda fıkralar, özellikle Nasreddin Hoca fıkraları, hem bireysel hem de toplumsal anlamda Türk kültürünün önemli birer parçası olmanın yanı sıra bu kültüre ait değerleri yansıtmaları bakımından da büyük önem taşımaktadır.¹

“Onun hikmet ve hisse dolu fıkraları, yıkılış ve devriliş devrinin tozları, dumanları arasında bunalanlara ümit ve neşe veren bir şimşek olmuştur.” (Konyalı, 2001: 169). Onları “İslâmî ahlâk paradigması içinde tefekküre yöneltmiş” böylece Anadolu’nun Haçlı ve Moğol saldırılarıyla kanayan yaralarını bir nebze olsun sarmaya çalışmış olan Nasrettin Hoca’nın fıkralarında yapı, genelde “nükte” üzerine kurulmuştur (Günvar, 2001: 10; Sakaoğlu, 1992: 129). Nükteler ise, kelime oyunları, alay, abartma, ima, taşlama, mantık dışı durum ve sözlerin kullanılması ile zıtlıklardan yararlanılarak yapılmıştır (Tokmakçioğlu, 1981: 54-57).

Nasreddin Hoca fıkralarında görülen dönemin maddî ve manevî kültür unsurlarını çeşitli başlıklar altında sınıflandırmak mümkündür.

¹ Nasreddin Hoca, Anadolu’da siyasî ve sosyal büyük sıkıntıların yaşandığı 13. yy.da Sivrihisar ve Akşehir’de yaşamıştır. Haçlı savaşlarının ve Moğol saldırılarının sebep olduğu büyük kargaşalara sahne olan bu yüzyıl, aynı zamanda Anadolu’da tasavvufun geliştiği, Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Velî, Yunus Emre, Şeyh Edebali ve Şeyyad Hamza gibi önemli mutasavvıfların söz ve şiirleriyle halka manevî telkinlerde buldukları, irşat hizmetleriyle halkın ve yöneticilerin zor, sıkıntılı dönemi atlatalmaları için çaba gösterdikleri bir dönemdir. Bu dönemde mutasavvıflar halkı şiirleriyle ve manevî telkinleriyle halka rehberlik ederken Nasreddin Hoca da çekilen sıkıntıları nükteli, hikmetli fıkralarıyla biraz olsun hafifletmeye çalışmış, çevresine ümit ve yaşama sevinci vermiştir. Yanlış, çirkin ve hoş görülmeven davranışları ortaya koyarak doğruları vurgulamaya çalışmıştır. Nasreddin Hoca’nın hayatı ve yaşadığı çevreyle ilgili geniş bilgi için bkz. Kurgan, Ş. (1986), *Nasrettin Hoca*, KB Yay., Ankara; Tokmakçioğlu, E. (1981), *Bütün Yönleriyle Nasrettin Hoca*, KB Yay., Ankara; Özçelik, M. (2005), *Nasreddin Hoca*, Odunpazarı Belediyesi Yay., Eskişehir; Karacalı, A. (1991), *Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca*, Özgür Yay., İstanbul.

2. NASREDDİN HOCA FIKRALARINDA MADDÎ KÜLTÜR UNSURLARI

Nasreddin Hoca fıkralarında maddî kültür unsurlarını şu başlıklar altında ele alabiliriz:

A. Şahıslar:

- 1. Devlet adamları:** Sultan Alaaddin, Timur, derebeyi, zalim Akşehir beyi,
- 2. Tanınmış şahsiyetler:** Sarı Saltuk, Şeyyad Hamza,
- 3. Devlet Görevlileri:** Kadı, subaşı, sipahiler, askerler,
- 4. Kadınlar:** Karısı/karıları, kızı, kaynanası, köylü kadınlar.

Nasreddin Hoca fıkralarında kadınların önemli bir yer tuttuğu görülür. Özellikle fıkralardaki kadınlar; bazen tatlı, bazen acı kimi zaman da kırıcı şakalaşma ve esprilere hedef olurlar.

a) Annesi: Fıkralardaki kadın tipleri incelendiğinde Hoca'nın hayatındaki ilk kadının şüphesiz annesi olduğu görülür. Hoca'nın çocukluğunda terziye çırak olarak verilmesini anlatan fıkrada, annesinin onun yetişmesine ve meslek sahibi olmasına verdiği önem öne çıkar:

Anası, Hoca'yı çocukken bir terzinin yanına çırak olarak verir, iki yıl gidip gelen Nasreddin'e bir gün sorar:

-Ne öğrendin oğul?

Hoca: - Duan bereketiyle sanatın yarısını öğrendim. Dikilmiş şeyleri sökebiliyorum. Öbür yarısı kaldı. Ömrüm vefa ederse elbette dikmeyi de öğrenirim (Cunbur, 1977: 151-152).

b) Karısı ve kaynanası: Fıkralarda karşılaşılan kadın tiplerinden diğeri ise Hoca'nın karısıdır. Fıkralara göre Hoca'nın birkaç kez evlendiği, hatta aynı anda iki eşinin olduğu görülür. "Bizim evde her şeyi iki tane görebilirsin, fakat kocanı bir." fıkrasında eşinin şaşı olduğu, "Ben senin düğün evinden geldiğini de bilirim." fıkrasında somurtkan oluşu, "Bana görünme de kime görünürsen görün." fıkrasında çirkin olduğu, "Çok gezseydi bizim eve de uğrardı." fıkrasında çok gezdiği ve eviyle ilgilenmediği, "İlk geceden geçinmeye niyeti yoktu ki sorup da adını öğreneyim." fıkrasında karısının geçimsiz oluşu, "Mavi boncuk kimdeyse benim gönlüm ondadır." veya büyük karısına, "Sen biraz yüzme bilirsin değil mi?" diye sorduğu fıkralarında da iki eşinin olduğu anlaşılmaktadır.

“İnsan evlenince evin altı üstüne gelir derler” ve “Ocak da benim gibi bizim karıdan yıllarmış.”, “Karım ölürse küçük kıyamet, ben ölürsem büyük kıyamet kopar.” şeklinde isimlendirebileceğimiz fıkraları da Hoca'nın şahsında toplumun evlilik ve kadına bakışı ile değer yargılarını mizahî bir şekilde ortaya koyar.

“Çalılara takılan yünleri toplayıp borcumu ödeyeceğim.” ve “Sebebi, düğüne çağrılmamız.” gibi fıkralarda ise Hoca'nın, alacaklılara ve komşulara karşı karısıyla birlikte hareket ettikleri, “Bugün yarın gidersek daha iki günlük yolumuz var.” fıkrasında ise eşiyile şakalaştıkları ve karısının da Hoca gibi nüktedan olduğu anlaşılır. “Siz onun ne aksi olduğunu bilmezsiniz. Onun her işi terstir, ben huyunu bilirim.” fıkrasında ise toplumun kaynanaya bakışı anlatılır.

Hoca'nın hanımı, yaptığı çeşitli işlerle evin geçimine yardım etmektedir. “Yok devenin başı!” fıkrasından evin hanımının ip eğirdiğini, Hoca'nın da onun yaptığı yumakları pazarda sattığını öğreniyoruz. Bu fıkra, Hoca'nın aynı zamanda her zaman doğruları söylediğini, hilekâr olmadığını göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.

Fıkralarda Hoca'nın karısı, kızı ve kaynanasından başka kadınlar da geçer. Bir kısmı Hoca'ya akıl danışmaya gelir, Hoca da onlara yol gösterir. Bazı fıkralarda da erkekler karılarıyla olan problemlerini çözmek için Hoca'ya müracaat ederler. Hoca, her birine bir nükte ile cevap verir, zekâ oyunuyla yol gösterir. Çoğu zaman kadınlarla şakalaşan Hoca, özellikle karısından yakındır. Ancak yine de kadınları sever. “Kadınlara doyamadan gitti deyin de ağlayın.” fıkrasında onun bu kadın sevgisi açıktır.

Kadınlarla ilgili bütün fıkralarda onlarla şakalaşmaktan, onları iğnelemekten geri durmayan Hoca, son fıkrada olduğu gibi onlarsız da edemez.

5. Diğer Şahıslar:

Kasabalılar, köylüler, komşular, çocuklar, delikanlılar, Yahudi, öğrencisi İmad, zenci öğrencisi Hammad, oğlu, berber, hırsızlar, dilenci, mahkeme tanıkları vd.

Hoca'nın fıkralarında “hırsızlık” olaylarının geniş yer tutması ve “hırsızlık” temasının çokluğu, o dönemde halkın geçim sıkıntısı çektiğinin ya da o dönem Anadolu'sunda büyük bir kıtlık yaşandığının göstergesidir. Hoca'nın evine giren hırsızdan çalacak bir şey bulamadığı için utanmasından da onun yoksulluk içinde bir hayat sürdürdüğü açıkça

anlaşılır. Bu fıkralar, o dönemde Anadolu'nun ve halkın içinde bulunduğu durumu; asayiş bozukluğunu ve fakirliği göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

B. Meslekler:

Kadılık, gölge kadılığı, subaşılık, mahkemelerde bilirkişilik, köy hocalığı, çocukluğunda yaptığı terzi çıraklığı, çiftçilik, bakkallık, zeytin satıcılığı, iplik satıcılığı, yumurta satıcılığı vd.

C. Hayvanlar:

Eşek, at, katır, kuzu, keçi, oğlak, inek, öküz, buzağı, manda, horoz, hindi, tavuk, civciv, ördek, deve, kaz, bildircin, papağan, tilki, kuzgun, karga, tavşan, kurt, kedi, köpek, kaplumbağa, çaylak, leylek vd.

Fıkralarda hayvanlardan en çok eşek üzerinde durulmuştur. Bu durum, eşiğin dönemin günlük hayatındaki yerini ve önemini ortaya koymakta ve mizahın ana unsurlarından biri olarak da dikkat çekmektedir. Fıkralarda özü edilen hayvanlar gelişigüzel alınmamış; söylenmek istenenlerin ifadesinde bir araç olarak kullanılmıştır.

D. Eşyalar:

1. Giyim eşyaları: Mintan, kürk, cübbe, kavuk, sarık, çarık, peştemal, şalvar, çakşır.

Fıkralarda geçen giyim kuşamla ilgili eşyalardan ve Hoca'ya ait eski minyatürler, taş basması eserlere çizilen resimlerden Hoca'nın elbiselerinin Osmanlı "ilmiye sınıfı"nın giydiklerine benzer bir giysi olduğu anlaşılmaktadır.

2. Evde kullanılan eşyalar: Çömlek, maşa, un çuvalları, ibrik, körük, mum, kazan, tencere, yorgan, kilim, çeşitli boncuklar, kandil, testi, merdiven, içecek kabı olarak kullanılan su kabağı.

3. Hayvanlarla ilgili eşyalar: Semer, yular, heybe.

4. Kesici aletler ve diğer eşyalar: Kılıç, ok, kazma, kürek.

Bu eşyaların çoğu, bugün de Anadolu köy ve kasabalarında hemen her evde bulunmaktadır.

E. Çeşitli yapılar ve yapılarla ilgili unsurlar:

Cami, minare, mihrap, minber, kürsü, Kudûrî², ibrik, binektaş, hamam, kuyu, çeşme vd.

F. Göl, akarsu, deniz, pınar:

Akşehir gölünden bazı fıkralarda göl, bazılarında ise deniz olarak söz edilirken, bilinen başka bir akarsu ve pınardan söz edilmez. Hoca'nın birkaç fıkrasında Bursa'ya gittiğinden söz edilmesi burada (Mudanya) denizi görmüş olma ihtimalini akla getirmektedir.

G. Yiyecek ve İçecekler:

Kül pidesi, pilav, çorba, helva, baklava, karpuz, sirke, kaz kızartması, bal, bildircin kızartması, hindi dolması, ciğer, tavşan, börek, zerde, bulgur pilavı, zeytin, incir, hurma, soğan, yoğurt, pancar, ceviz, kabak, nar.

Yukarıda bahsedilen eşyalar ve diğer unsurlar dikkatle incelendiğinde Hoca'nın orta Anadolu'da yaşamış, kasabalı-köylü arası bir hayat sürmüş, kıt kanaat geçinebilecek durumda fakir bir din adamı olduğu anlaşılır. Bu durum, O'nun ziyafetleri kaçırmamasından, evde çalınacak eşya olmadığı için hırsızdan utanmasından, sık sık rüyalarında para bulduğunu söylemesinden ve açlığa alıştıracakım diye eşeğini öldürmesinden de anlaşılmaktadır.

Fıkralarda yer alan maddî kültüre ait unsurların hemen hepsi Hoca'nın yaşadığı zamana ve çevreye uygun şeylerdir. Geven otu, su kabağı, çarık, binektaş, hamam gibi unsurlardan söz edildiği zaman akla hemen Anadolu'da bir köy ya da kasaba gelir.

3. DEĞER YARGILARI

Çeşitli kaynaklarda yer alan Nasreddin Hoca fıkraları incelendiğinde genel olarak aşağıda belirttiğimiz değer yargıları hemen göze

² **Kudûrî (362/973-428/1037):** Onuncu ve on birinci yüzyıllarda Bağdat'ta yetişmiş olan Hanefî fıkıh alimlerinden olup ismi Ahmed bin Muhammed el-Bağdadî; künyesi Ebü'l-Hüseyîn'dir. Kudûrî ismiyle tanınmıştır. *Muhtasar-ı Kudûrî* veya *el-Muhtasar* adlarıyla bilinen fıkıh kitabı uzun süre medreselerde ders kitabı olarak okutulmuştur (Kallek, 2002: 321-322).

çarpmaktadır. Bu değer yargılarının sayısını artırmak mümkündür; fakat, burada amacımız, konuyu genel çerçevede ele alıp bir fikir vermektir.

3.1. Olumlu Değer Yargıları: Misafirperverlik, dürüstlük, dindarlık, hoşgörü, mertlik, hayırseverlik, saygı, sevgi, şefkat, tokgözlülük, tutumluluk, temizliğe dikkat, aile düzeni, iyi komşuluk, akrabalık vb.

3.2. Olumsuz Değer Yargıları: Güvensizlik, kurnazlık, tembellik, cimrilik, cahillik, gururlu olmak, ihmalcilik, bencillik, hırsızlık, rüşvetle iş yapma, insanlarla alay etme, dalgınlık, insanın dış görünüşüne önem verme, hukuktan ve adaletten sapma, aile geçimsizliği, kaynana sevmezlik, vb. (Toygar, 1977: 164-168; Kurgan, 1986: 25-35)

4. ÇEŞİTLİ ÂDET VE İNANIŞLAR

Hoca'nın fıkralarında ve onun şahsı etrafında ortaya çıkan adetler ve halk inançlarının bir kısmı günümüzde de devam etmektedir. O'nun "Vallahi, ben buranın yabancısıyım, henüz günlerin adını öğrenemedim." fıkrası da geçmişte yaşayan ancak bugün unutulmaya yüz tutmuş bir adeti hatırlatmaktadır. Geçmişte olduğu gibi bugün de bazı yörelerde günler günümüzdeki gibi Pazartesi, Salı... gibi değil de o gün pazar kurulan ilçe, köy kasaba ya da şehrin adıyla anılır. Pazartesi yerine Salihli pazarı, Salı yerine Akşehir pazarı, Cuma yerine Sivrihisar pazarı vb. denir ve "bugün günlerden ne?" diye sorulduğu zaman, o gün pazarı olan kasabınan adıyla örneğin Salı günü için Akşehir pazarı, Cuma yerine Sivrihisar pazarı derler. Hoca'nın günleri henüz öğrenememiş olması, yabancı olduğu çevrede hangi günler nerede pazar kurulduğunu bilmemesinden kaynaklanmaktadır. Hoca, günlük hayatta karşılaşılan bu olağan durumu fıkrada başarılı bir mizah unsuru olarak kullanmaktadır (Tokmakçıoğlu, 1981: 59).

Kültürel zenginliğimizin bir göstergesi olan âdet ve geleneklerin unutulması veya ortadan kalkması, bunlarla sıkı bağı olan fıkra, atasözü, deyim vb. kültür unsurlarını da yakından ilgilendirmekte, onların da yok olmasına zemin hazırlamaktadır. Âdet ve geleneklerimizi yaşatabildiğimiz ölçüde bunlarla bağı olan diğer kültürel değerlerimizi de canlı tutmuş oluruz.

Fıkralarda ve Hoca'nın şahsı etrafında ortaya çıkan diğer adet ve inanışlar şu şekildedir:

Bayram gününe özel yemekler hazırlama, Akşehir'de düğün sahiplerinin Hoca'nın türbesine giderek Hoca'yı düğüne davet etmeleri ve bunun

bereket getireceğine inanılması, Hoca'nın mezarını görüp de gülmeyenin başına bir felaket geleceğine inanılması, başsağlığı dileme, türbe ziyaretleri ve türbede dua etme (Nasreddin Hoca'nın türbesinin ziyaret edilmesi), gözünde rahatsızlık olanların Hoca'nın türbesinden aldıkları toprağı gözlerine sürmeleri ve bununla gözlerinin iyileşeceğine inanmaları, güleç yüzlü ve tatlı dillilerin Hoca'nın tüyünden tüy taşıdıklarına inanılması; güleç yüzlüler bir, hem güleç hem de tatlı dilli olanların iki Nasreddin Hoca tüyü taşıdıkları inancının olduğu Akşehir'de, yeni doğum yapan kadınlar, çocukları için, "Allah sana Hoca'nın tüyünden üç tüy ihsan eylesin!" diye dua etmeleri, Hoca'nın türbesini ziyaret edenlerin bereket ve şenlik getirmesi için türbe içine madeni para atmaları (Tokmakçioğlu, 1981: 38-40; Karacalı, 1991: 83-84).

5. ATASÖZÜ, DEYİM VE ÖZLÜ SÖZLER

Nasreddin Hoca fıkraları veya ona maledilen fıkralarla günümüze pek çok deyim ve atasözü gelmiştir. Atasözleri ve deyimlerin dışında fıkralarda yer alan "özlü sözler" de bugün birer atasözü gibi halkın dilinde yaşamaktadır. Bu sözlerin çoğu aynı zamanda fıkraların ya adı olmuştur veya tanınmasını sağlamıştır. Fıkralardaki deyim ve atasözleri ile Hoca'ya maledilen sözlerden bazıları şunlardır:

Acemi bülbül bu kadar öter.	Kabak tadı vermek.
Ağız torba değil ki büzesin.	Kazın ayağı.
Ayağını sıcak tut, başını serin;	Kör döğüşü.
kendine bir iş bul, düşünme	Kuşa benzemek.
derin.	Ne sen sor, ne ben söyleyeyim.
Bindiğin dalı kesme.	Parayı veren düdüğü çalar.
Buyurun cenaze namazına.	Sahibi ölmüş eşeği kurt yer.
Dağ yürümezse abdal yürür.	Sermayeyi kediye yüklemek.
Damdan düşen halden anlar.	Tavşanın suyunun suyu.
Dostlar alışverişte görsün.	Sesi yarın çıkar.
El, elin eşeğini türkü çağıra	Umut şu dağın ardında.
çağıra arar.	Yer kürküm ye.
Geç yiğidim geç.	Yok devenin başı.
Her ağızdan bir laf çıkar.	Yorgan gitti, kavga bitti.
Her gün bayram olsa.	(Tokmakçioğlu, 1981: 41-43)
İnce eleyip sık dokumak.	
İpe un sermek.	

Nasreddin Hoca fıkralarındaki deyim ve atasözlerinin sayısını artırmak elbette mümkündür. Biz, günümüzde de halk arasında yaygın olarak kullanılanlardan bir kısmını örnek olarak vermekle yetindik.

SONUÇ

Nasreddin Hoca fıkraları dikkatle incelendiği zaman fıkralardaki döneme ait kültürel unsurlar açıkça görülmektedir. Fıkralarda sıkça karşımıza çıkan ancak günümüzde yaygın olarak kullanılmayan çakşır, mintan, kavuk, çarık, sarık, şalvar, ibrik, körük, kandil, testi, ok, kılıç, semer, heybe gibi eşyalar bugün ancak süs eşyası olarak evlerin bir köşesini süslemekte veya halk oyunlarında birer kostüm olarak kullanılmakta ya da folklorik bir unsur olarak müzelerde sergilenmektedir. Aynı şekilde bu eşyaların yapımı ile ilgili meslekleri yapanlar da ya iyice azalmış veya kalmamıştır.

Teknolojinin gelişmesiyle günlük hayata yaygın bir şekilde giren gazete, dergi, radyo, televizyon, internet ve cep telefonu gibi kitle iletişim araçları; araba (özel araçlar), kamyon, otobüs, uçak, helikopter, gemi, vapur, tren, hızlı tren, bisiklet, motosiklet vb. ulaşım araçları; “fast-food” adı verilen “hamburger”, “tost” vb. gibi hazır yiyeceklerin yanında burada adını sayamadığımız ancak günümüzde insan yaşamında yer alan pek çok unsur toplum hayatının ve alışkanlıkların dolayısıyla “kültür”ün zamanla değiştiğinin açık delilidir.

Fıkralar, içinde barındırdıkları çeşitli olaylarla, o günün sosyal hayatını yansıtan bir ayna rolü üstlenmektedir. Ancak fıkralar, tematik anlamda içlerinde yer verilmeyen olaylar ile de günümüze mesajlar verirler. Nasreddin Hoca fıkralarında “cinayet”, “kapkaç” ve “tecavüz” gibi konuların işlenmemiş olması, geçmiş ile günümüz toplum hayatı arasındaki farkı açık şekilde ortaya koymaktadır. Bu konuların fıkralarda ele alınmaması, o dönemde bu tür hâdiselerin olmadığına tabii ki kesin delil olamaz; ancak, bu tür olayların fıkralara girecek kadar yaygın olmadığına da bir göstergesidir. Bunların yanında gasp, tinerici saldırıları, kapkaç, her gün onlarca kişinin hayatını kaybettiği trafik kazaları, uçak ve tren kazaları, çok sayıda kişinin ölmesine sebep olan bombalı saldırılar vb. fıkralarda olmayan ancak günümüzde yaşanan önemli olaylardır.

KAYNAKLAR

Cunbur, M. (1977). “Nasreddin Hoca Fıkralarında Kadın”, *Uluslararası Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Karamanoğlu Mehmet Bey ve Türk Dili Semineri Bildirileri*, 10-12 Haziran 1977, Konya Mevlâna Enstitüsü, Konya.

Günvar, A. (2001). “Bana Damdan Düşmüş Olan Bir Doktor Getirin”, *Yedi İklim N.Hoca Özel sayısı*, S. 138-139.

Kallek, C. (2002), “Kudûrî”, *TDVİA*, C. 26, Ankara.

Karacalı, A. (1991). *Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca*, Özgür Yay., İstanbul.

Konyalı, İ. H. (2001) “Nasreddin Hoca”, *Yedi İklim, Nasreddin Hoca Özel Sayısı*, S. 138-139.

Kurgan, Ş. (1986). *Nasrettin Hoca*, KTB Yay., Ankara 1986.

Örnekleriyle Türkçe Sözlük,(2002)C. 2, MEB Yay., İstanbul.

Özçelik, M. (2005). *Nasreddin Hoca*, Odunpazarı Belediyesi Yay., Eskişehir.

Sakaoğlu, S. (1992). “Bir Masal Kahramanı Olarak Nasreddin Hoca”, *Türk Fıkraları ve Nasreddin Hoca*, Konya 1992.

TDK, *Güncel Türkçe Sözlük*, www.tdk.gov.tr

Tokmakçioğlu, E. (1981). *Bütün Yönleriyle Nasrettin Hoca*, KB Yay., Ankara.

Toygur, K. (1977). “Nasreddin Hocamız ve Biz Türklerle İlgili Değer Yargıları”, *Uluslararası Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Karamanoğlu Mehmet Bey ve Türk Dili Semineri Bildirileri*, Konya 1977.